

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

Scientific Journalism

روزنامه نگاری علمی (1)

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: محمد نیک ملکی

اصولاً این واقعیت را نمی‌توان نادیده انگاشت که زندگی بشر با علوم نوین پیوند و تعامل پیدا کرده است و آگاهی از جریان‌های علمی عنصر اصلی پیشرفت هر جامعه‌ای است. بنابراین لازم است کنشگران جامعه با توجه به شکل‌گیری جامعه شبکه‌ای، مخاطبان آن به نوع مسئولیت و جایگاه اجتماعی‌شان از جریان‌های علمی آگاه باشند. در این راستا از ابزارهای دستیابی به این خرد جمعی درباره دانش، بخشی از مطبوعات هستند که در قالب متن تا آنلاین منتشر می‌شوند، هر چند ژانر موضوعی آنها نیز به تبع تحول فناوری ابعاد موضوعی بیشتری پیدا کرده است. بر همین اساس روزنامه‌نگاری علمی در جهان شکل گرفته است اما روزنامه‌نگاری علمی هم فونونی دارد که بدون اطلاع از آنها، مطالب علمی تاثیرگذاری لازم را در جامعه ندارد. این شیوه روزنامه‌نگاری در کنار سایر روزنامه‌نگاری باید به شیوه‌ای تخصصی آموزش داده شود. در این مطلب نگاه اجمالی به عنوان مقدمه به روزنامه‌نگاری علمی پرداخته شده است که در پی می‌آید. در ادامه به در سنامه آنلاین روزنامه‌نگاری علمی که از سوی فدراسیون جهانی روزنامه‌نگاران علمی (WFSJ) و با همکاری شبکه علوم و توسعه (SciDev.Net) طراحی شده، پرداخته خواهد شد.

روزنامه‌نگاری علمی (1)

روزنامه‌نگاری علمی (Science journalism)، به روزنامه‌نگاری‌ای گفته می‌شود که به پوشش حوزه علوم می‌پردازد. این رشته در مقایسه با دیگر رشته‌های روزنامه‌نگاری تقریباً رشته‌ای جدید محسوب می‌شود، طوری که ظهور این رشته در کشورهای صنعتی به نیمه دوم قرن بیستم بازمی‌گردد. روزنامه‌نگاری علمی، فعالیت استفاده از منابع اولیه در خلال داستان‌های روزنامه‌ای است. این مفهوم توسط جولیان اسانگ مطرح شد که در واقع از فلسفه کارل پاپر الهام گرفته شده است. استفاده از منابع اولیه مخاطب را قادر می‌سازد اطلاعات سند را بازبینی کند. اسانگ در نیویورک می‌گوید: من می‌خواهم استاندارد جدیدی ایجاد کنم به اسم روزنامه‌نگاری علمی. اگر شما یک مقاله راجع به ژنتیک منتشر کنید، شما توسط همه ژورنال‌های زیستی ملزم هستید که داده‌هایی که تحقیق شما را شکل داده‌اند، ارائه کنید. چرا که ممکن است مردم بخواهند آن را بازگو کنند، بررسی یا چک کنند. پس این موردی است که باید در روزنامه‌نگاری رعایت شود، یک قدرت لحظه‌ای وجود دارد. عدم تعادل در بین مخاطبان که توانایی بررسی چیزی که به آن‌ها گفته می‌شود را ندارند و باعث سوءاستفاده می‌شود. لیزا لینچ، استاد دانشگاه کنکوردیا می‌گوید در روزنامه‌نگاری علمی، روزنامه‌نگاران به عنوان واسطه هستند که تحلیل‌ها را برای همگان نشان می‌دهند اما آنها باید همگان را با روش‌هایی برای تحلیل‌های مجدد آشنا سازند. بر این اساس روزنامه‌نگاری علمی در مفهوم کلاسیک، به پیامد و نتایج، نهادها و فرآیندها در علوم، فن آوری و پزشکی می‌پردازد. مصادیق عمده

روزنامه نگاری علمی و انتشار آن فرآیندها در مجلات، سخنرانی‌ها، کنفرانس‌ها و اعطای جوایز (مثل جایزه نوبل) از فرصت‌های اصلی آن به شمار می‌رود. گزارش علمی نه تنها با نظام علمی رشد نکرد، بلکه این فرصت از علاقه به یک رخداد در زندگی روزمره یا از اخبار عمومی (مثل بیان علمی درباره یک سونامی) نیز بالاتر نرفت. در این تعریف وسیع، بسیاری از روزنامه‌نگاران شاغل در بخش‌های علمی رسانه بدون داشتن آگاهی علمی، به تهیه گزارش از سلامتی جامعه، محیط یا امور جاری مصرف‌کنندگان و روزنامه‌نگاری علمی می‌پردازند (Russ-Mohl, 1987). نتایج پژوهش علوم اجتماعی و علوم انسانی کمتر با مقوله روزنامه‌نگاری علمی سازگار است، زیرا این رشته‌ها در بخش‌های دیگر بخش‌های دیگر رسانه‌ها (مانند پاورقی^۱، فرهنگ، یا بخش سیاسی) تعریف شده‌اند. همچنین برای بسیاری از نویسندگان، این تفکیک معنایی از دو فرهنگ از یک طرف علمی و از طرف دیگر ادبی بطور کامل قابل انعکاس نیست. (Snow, 1964).

در مقایسه با دیگر اشکال روزنامه‌نگاری، روزنامه‌نگاری علمی رشته‌ای نسبتاً جدید است (Friedmental, 1986) و یا دیرخبرساز و مطرح شده است. (Hömborg, 1990) حتی در کشورهای صنعتی روزنامه‌نگاری علمی در چندین موج به ویژه در نیمه دوم قرن بیستم ظهور کرد. پیشرفت‌های فنی و مسائل پزشکی در دوره جنگ‌های جهانی عاملی برای پوشش بیشتر اخبار علمی اخبار بودند. برنامه‌های فضایی ایالات متحد آمریکا و جماهیر شوروی سابق به ویژه شوک پرتاب اسپوتنیک ماهواره‌های روسی در 1957 و فرود آنها در کره ماه در 1969، از جرقه‌های بعدی افزایش روزنامه‌نگاری علمی بود.

گزارش مربوط به پیشرفت‌های فنی طی این دوره اغلب خوش‌بینانه بود. مناظرات انتقادی پیرامون مسائل محیطی در سال 1970 و 1980 پس از حوادث هسته‌ای در جزیره تری مایل ایسلند (Three Mile) و چرنوبیل دنبال شد. مسائل زیست-اخلاقی (که در اولین گام به سمت مهندسی ژنتیک دیده شد)، علنی سازی «دالی» (Dolly)؛ گوسفند شبیه سازی شده، و سپس کشف ژنوم انسان و بحث سلول‌های بنیادی و افزایش رقابت برای بودجه تحقیقاتی روزنامه‌نگاری علمی را تقویت کردند.

عوامل تقویت‌کننده اخیر، با مباحثی همچون موضوع فناوری‌های خاص (ارتباطات و روزنامه‌نگاری بهداشتی، ارتباطات خطر، مدیریت عدم قطعیت) و ریسک‌ها (تغییرات آب و هوایی، سندروم SARS، آنفولانزا مرغی و امثال اینها) همراه بوده است، با این حال در 30 سال اخیر، جامعه علمی تلاششان را برای بهره بردن از ارتباطات از طریق (روابط عمومی: تاثیر رسانه‌ها). افزایش داده است. در کشورهای در حال توسعه، علاقه فزاینده به تحقیقات عمومی و سرمایه گذاری توسعه، گزارش‌های بسیاری پیرامون این موضوعات را به دنبال آورده است. برای مثال برطبق گزارش شبکه

1. (feuilleton) بخشی از یک روزنامه یا مجله به داستان، انتقاد یا ادبیات نو اختصاص داده شده است.

علم و توسعه، (www.scidev.net) افزایش آگاهی عمومی در چین برای استفاده از علوم نوین، موجب گسترش راهبرد توسعه ملی در 2006 بود.

ابرقدرت‌های علمی جدید مثل چین، هند یا برزیل در حال تجربه ارتباط نابرابر و تصنعی بین علم و جامعه هستند. (Greco, 2005). در کشورهای کمتر توسعه یافته، روزنامه نگاری علمی هنوز یک ارجحیت رسانه‌ای نیست یا (در صورت وجود گزارشی مثل گزارش HIV) به وسیله حکومت سرکوب می‌شود. (Shanahan, 2006).

دو دیدگاه کارکردی و انتقادی نقش اصلی روزنامه نگاری علمی را توصیف می‌کنند. دانشمندان و موسسات علمی و نیز سیاستمداران معمولاً رویه را به طور کارکردی به عنوان ابزاری آموزشی برای بهبود فهم عموم از تحقیقات علمی در نظر می‌گیرند. از منظر این دیدگاه، روزنامه نگاری علمی بخشی از درک عموم درباره جنبش علمی می‌باشد و روزنامه نگار به مثابه یک آموزگاریا مربی است (Gregory, 1988). در مدل مترجم یا کسر، (Irwin & Wynne, 1996)، روزنامه نگاران علمی موضوعات علمی مشکل را برای قشری از عموم مردم تفسیر می‌کنند، تکلیفی که جامعه علمی به صورت شایسته توان انجام آن را ندارد. تا اندازه زیادی روزنامه نگاری علمی کاربردی به نوآوری ارتباطات می‌پردازد. (Peters et al, 2008).

وسيله‌ای که بر اهمیت علم و فناوری در کشورهای صنعتی تأکید می‌کند. به لحاظ کارکردی، روزنامه نگاران علمی در جاهایی به مثابه مدافع علمی (ادراک نقش روزنامه نگاران) در نظر گرفته می‌شوند. این نگرش تأکید بر کشورهای دارد که به صورت دولتی انجمن‌ها را هدایت می‌کنند، مثل "انجمن چینی برای روزنامه نگاری علمی و تکنولوژی" که خود را به عنوان ابزاری برای احیاء می‌شناسد.

ایفای نقش با عنوان یک مدافع علمی نوعی «یافتیم یافتیم» (Eureka) به وجود می‌آورد! و گزارش متمرکز بر موفقیت‌ها و نوآوری‌ها است، هرچند از موضوعات علوم سیاسی اجتناب می‌کند. منتقدان با طعنه به روزنامه نگاری علمی (Jerome, 1986) اعتراض می‌کنند و تصور می‌کنند که روزنامه نگاری علمی باید به روزنامه نگاری عمومی در فراهم سازی متن برای پیامدها و نهادهای علمی نزدیکتر شود (Logan, 2005). به گفته آنها روزنامه نگاران باید به کارویژه خودانتصابی مربوط به عمومی سازی علم اصرار ورزند. (Kohring, 1997) روزنامه نگاری علمی در سال 1980 در ایالات متحده و بعدها در کشورهای اروپایی، نقش قابل توجهی به عنوان مشاهده گر منتقد علم بر عهده داشت. به ویژه در موارد خاص، تقلب مجلات معتبر علمی همچون science و nature را نیز در برمی‌گیرد، در نهایت بعضی از دانشمندان و روزنامه نگاران، روزنامه نگاری را به عنوان همیار متعهد در جامعه علمی توصیف می‌کنند. این نقش شبیه نقش روزنامه نگاری سیاسی به عنوان نظارت کننده و مخالف در برابر خطا کار می‌باشد.

روزنامه نگاری علمی با چشم اندازهای مختلفی برای توسعه در آینده مواجه است. برای مثال، با تأسیس چندین مجله و توسعه قالب‌های تلویزیونی جدید برای گسترش و بازتعریف پوشش علمی در آلمان، یک دیدگاه خوشبینانه پدیدار

شد. (Elmer et al,2008) هنگامی که واقعه 11 سپتامبر در آمریکا اتفاق افتاد در روزنامه نگاری علمی در آن کشور نوعی بدبینی شکل گرفت. در سال‌های اخیر کشورهای در حال توسعه، شروع به برنامه‌های مشاوره‌ای براساس نظریات فدارسیون جهانی روزنامه‌نگاران علمی کرده‌اند که احتمالاً تأثیرات مثبتی بر گزارشگری علمی در آینده دارد. اما با این اوصاف سوالی اساسی در زمینه آینده روزنامه نگاری علمی مطرح می‌شود اینکه به چه میزان امکان‌های جدیدی از توزیع دانش علمی (مانند وبلاگ نویسی علمی، جوامع اینترنتی و ویکی‌ها) متفاوت از اشکال دیگر روزنامه نگاری بر روزنامه نگاری علمی تاثیر ویژه‌ای خواهد داشت، هنوز نامشخص است (Brumfiel,2009).

HOLGER WORMER(2009) "Science Journalism", The International Encyclopedia of Communication First Edition. Edited by Wolfgang Donsbach, Ltd. Published by John Wiley & Sons, Ltd.

